

Polejowski Maciej, rzeźbiarz lw., zm. po 1795 lub, wg Wujcyka, 1806 (zapiska z 25 III t.r. w księgach metrykalnych kośc. Matki Boskiej Śnieżnej we Lwowie, odnotowująca zgon Macieja Polejowskiego, może dotyczyć P., jeśli przyjąć, że wiek zmarłego – 36 lat – został mylnie wpisany). Syn Jana i Katarzyny, prawdopodobnie młodszy brat artystów: Jana i Piotra, oraz Rozalii (żony snycerza Antoniego Osińskiego) i Magdaleny (żony malarza Macieja Millera). Z żoną Barbarą Chocimską (1742-70) miał ośmioro dzieci: Weronikę (ur. 1758), Feliksa Piotra (ur. 1759), Gertrudę (ur. 1761), Andrzeja (ur. 1762) oraz Jakuba Ignacego (ur. 1768). Drugie małżeństwo P., z Magdaleną, było bezpotomne. O zażyłych stosunkach P. z lokalnym środowiskiem artyst. świadczą nazwiska osób występujących jako świadkowie ceremonii chrztu jego dzieci, m.in. malarzy: Macieja Millera i Stanisława Strońskiego, snycerzy: Sebastiana Fesingera, Jana Gertnera, Jana Obrockiego, Antoniego Osińskiego, i architekta Marcina Urbanika. Także P. bywał świadkiem na uroczystościach zaprzyjaźnionych artystów, np. na ślubie Jana i Marianny Obrockich w 1768. W l. 1767-73 P. mieszkał w domu przy kośc. Matki Boskiej Śnieżnej na Przedmieściu Krakowskim we Lwowie, do 1777 we własnej kamienicy Draganowskiej, następnie nabył dom przy ul. Ruskiej nr 198 (pomiędzy kamienicą Kościowską a Mikołajewiczowską). 26 III 1762 wraz z Antonim Osińskim oraz malarzami Józefem Radwańskim i Pawłem Piotrowskim miał sprawę sądową o pojmanie, pobicie i spowodowanie uwięzienia 2 chłopców pod zarzutem kradzieży. W wyrokach sądu radzieckiego, nakazujących rzeźbiarzom wstąpienie do cechu murarzy, nazwisko P. wzmiankowane jest w 1756 i w 1771 (z imieniem). Wraz z bratem Piotrem i innymi snycerzami „in arte liberali sztuk snycerskich wydoskonalonymi” P. uzyskał 7 IV 1764 od sądu kapturowego we Lwowie zezwolenie na noszenie szabli lub szpady. W 1774 otrzymał zgodę magistratu lw. na warzenie i wyszynk miodu. List P. z 1783 do przełożonych ławry w Poczajowie, zawierający informacje o mecenasie artysty, Mikołaju Potockim, „który się

fundował na mojej doskonałości bo mię widział z małych lat moich gdy się uczył snycerstwa i architektury u jego metrów, którzy przy jego fabrykach pomarli”, wskazuje jednocześnie na prawdopodobnych mistrzów P. – Jana Jerzego Pinsla i Bernarda Meretyna. Nie można wykluczyć, że P. uczył się także w warsztacie Antoniego Osińskiego (pracując w Nawarii i Hodowicy). Punktem wyjścia dla określenia dorobku P. stał się dla badaczy list artysty do generała zakonu bazylianów z 15 XII 1786, wyliczający najdoskonalsze jego realizacje: „nie wymieniam odległych miejsc, gdzie roboty ołtarzowe robiłem, jako to w Kolegiacie Sandomierskiej na cały kościół, w Opatowie, Krasnymstawiu, Zasławiu, Stanisławowie, Nawarii, Hodowicy, Nizniowie, w Uniowie, w Krystynopolu, Włodawie, już z Poczajowa przyjechawszy i innych wielu miejscach, które są odległe; najbliższe roboty moje przed oczy wystawiam w Archikatedrze Lwowskiej wielki ołtarz murowany i dwa podobne większe, jako też zewnętrzne kamienne w tejże [sic!] katedrze, którą do widzenia zawsze są otwarte”. Do najwcześniejszych poświadczonych źródłowo dzieł P. zaliczyć można rzeźby z ok. 1758 w kośc. w Hodowicy, gdzie być może współpracował z warsztatem Pinsla. Ostrowski i Woźnicki przypisują mu figurki puttów zdobiących ambonę w tymże kośc. (zachowane w Muz. Jana Jerzego Pinsla, Oddz. LGS); wg Hornunga udział P. ograniczał się do „współpracy technicznej”. Za dzieła P. w kośc. par. w Nawarii uważane są rzeźby ołtarza gł. i ambony (wg Ostrowskiego, a także Kalinowskiego, który ponadto przypisuje P. fere tron i figurę Chrystusa Zmartwychwstałego); natomiast przez Krasnego i Sitę część dekoracji (ambona i niektóre figury w ołtarzu gł.) łączona jest z Piotrem Polejowskim (dzieła te z l. ok. 1763-64 są obecnie w kośc. par. w Urazie k. Wrocławia i w LGS oraz w Ukraińskim MN we Lwowie).

W katedrze lw. P. pracował pod kierunkiem brata, Piotra. 21 IX 1765 otrzymał zapłatę „za tron do wielkiego ołtarza”. Z zawartych kontraktów: z 23 V 1766 (na wykonanie kamiennych wazonów na wieżę, wg proj. Piotra), z 30 VI t.r. (dekoracja rzeźbiarska ołtarza gł., m.in. figury 4 ojców kościoła), z 1768 (zlecenie dodatkowych 8 kamiennych wazonów na fasadę) wywiązał się

do 13 X 1770. Zlecenie z 21 VI 1773 na wykonanie do katedry dekoracji ołtarzy Przemienienia Pańskiego i Św. Trójcy, przejęte w 1776 przez Jana Obrockiego, ostatecznie zrealizował P., natomiast przejęte w 1773 przez P. od Obrockiego zamówienie na wykonanie 4 stiukowych figur ewangelistów przy filarach nawy gł. zostało zrealizowane przez Franciszka Olędzkiego (uległy zniszczeniu w XIX/XX w.). Proces, wytoczony P. w 1777 przez kapitułę katedralną o zwrot należności za wino (na potrzeby „fabryki”), zakończył się w r. następnym likwidacją długu.

Równocześnie z realizacją zleceń do Lwowa P. pracował w innych miejscowościach. W 1769 podjął się robót dla Franciszka Salezego Potockiego w Krystynopolu; nie jest możliwe ustalenie, czy zatrudnienie dotyczyło pałacu, kośc. Bernardynów czy też cerkwi Bazylianów (wystrój wnętrz całkowicie zdewastowany); jeszcze w 1774 przedstawiciel zleciennodawcy żądał od P. przed sądem wójtowskim pokrycia wydatków na utrzymanie warsztatu snycerza, ten zaś domagał się zapłaty za prace nieobjęte rejestrem. Działalność P. w Opatowie związana była prawdopodobnie z kośc. Bernardynów, w którym ołtarz gł. powstał (wg kroniki klasztornej) w l. 1765-66 jednocześnie z 5 innymi retabulami (nie zachowane). Wystrój kośc. Bernardynów w Zasławiu P. wykonał na mocy kontraktu z 21 I 1768; zamówiono wówczas ambonę (wyk. 1772), cyboryum i wielki ołtarz (ukończony 1774); nadto artysta wyrzeźbił ołtarz Św. Józefa (1772), ołtarz Św. Rocha i kratki do chóru muzycznego (1774), zaś uczniom swoim powierzył wykonanie stall w chórze muzycznym (wystrój uległ zniszczeniu w l. 20. XX w.). Na mocy kontraktu zawartego we wrześniu 1770 P. rozpoczął prace do kolegiaty w Sandomierzu, obejmujące 8 ołtarzy z rzezbami oraz dekorację podchórza i stall, a także dekorację marmurowej balustrady w kaplicy Mansjonarskiej (Najśw. Sakramentu), za co miał otrzymać 12 tysięcy zł. Część zlecenia zrealizował w 1771; w 1772 zapłacono mu za „ławki kapliczne, osoby, 8 krucyfiksów”; t.r. również ozdobił rzezbami obłoków i puttów krucyfiks gotycki przeniesiony z tęczy do kapitułarza. W księgach wydatków odnotowano wypłaty na rzecz P. w l. 1773, 1774, 1775 (zsumowane kwoty powyżej 9 tysięcy zł) i w 1776 („za ozdobienie słupów pod chórem”).

W grudniu 1773 P. pozwany był we Lwowie przez Pawła Piotrowskiego w sprawie długu za cegłę, a w 1774 (wraz z Szymonem Starzewskim, Janem Obrockim, Janem Szczurowskim i Łukaszem Pasławskim) o niewywiązanie się z kontraktu z 7 I 1772 na wykonanie dekoracji rzeźbiarskiej w katedrze Św. Jura (udowodniwszy, że kontrakt go nie dotyczył, P. uwolnił się z zarzutu). W październiku 1780 P. zajęty był „na robocie funduszowej już skończyć się mającej” (rozpoczętej prawdopodobnie w 1779) u Antoniego Jabłonowskiego w Niżniowie; informacja dotyczyć może zarówno kośc. Paulinów, jak i rezydencji księcia (oba obiekty zniszczone po II wojnie światowej).

Z polecenia Mikołaja Potockiego P. przybył 30 X 1780 do ławry w Poczaiewie, gdzie 2 II 1781 podpisał kontrakt na bliżej nieokreśloną „kamienno robotę” w cerkwi Bazylianów (pracę wykonał) i w t.r. otrzymał kolejne zamówienie na „rysowanie ołtarzów na cało cerkiew” (na 6 ołtarzy, ambonę i „złożenie z mozaiką”). W okresie od 6 VII 1781 do 20 V 1783 wzmiankowany był w księdze wydatków monasteru. W styczniu 1783 zleciennodawcy zamierzali odebrać tylko jeden ołtarz, podczas gdy wszystkie były już „na pół zrobione”; spór ciągnął się jeszcze w 1786. P. odpierał zarzuty niewłaściwego wykonania roboty, grożąc procesem przed lw. sądem Forum Nobilium; prawdopodobnie jednak uzyskał satysfakcję, gdyż 26 IV 1790 zawarł z Bazylianami kolejny kontrakt na „dozór nad fabryką cerkwi”, a całkowite spłacenie należności za pracę pokwitował 11 XI 1794 (wystrój cerkwi zniszczony w XIX w., z wyjątkiem struktury ambony i ołtarza bocznego; pozostałe elementy wyposażenia znane są z XIX-wiecznych pomiarów i z akwarel T. Szewczenki).

Nad wystrojem rzeźbiarskim kośc. Paulinów we Włodawie P. pracował prawdopodobnie w l. 1783-86; wykonał tam 4 figury doktorów kościoła przy filarach nawy i zapewne krucyfiks w ołtarzu bocznym.

Pozostałe liczne atrybucje dotyczą dzieł P. w miejscowościach wskazanych przezeń we wspomnianym liście z 1786. Większość badaczy identyfikuje jego prace w Uniowie z dekoracją rzeźbiarską pałacu metropolitów unickich (wzniesionego w 1741 z fundacji bpa Atanazego Szepetyckiego) przy miejscowej ławrze, część z nich natomiast – z wystrojem cerkwi Uspeńskiej,

odnowionej „w nowych formach” w 1763 (oba obiekty nie zachowane). Bez wystarczających podstaw z dłutem P. łączone były dzieła rzeźbiarskie w Stanisławowie – figury świętych: Mikołaja, Onufrego i Pawła w kośc. ormiańskim (Mańkowski), figury świętych: Andrzeja, Jakuba i grupa Zwiastowania nad belkowaniem tegoż kośc. (Lenartowicz) oraz wystrój kośc. Jezuitów (Hornung). Atrybucje w Krasnymstawie odnoszone do kośc. Jezuitów – rokokowy krucyfiks w zakrystii (przed 1773), 2 rzeźby ołtarzowe (ok. 1765-76), i do kośc. Św. Krzyża – *Ukrzyżowanie* (ok. 1770-82, obecnie w kośc. par. w Hańsku), wymagają weryfikacji, dzieła te bowiem przedstawiają znacznie niższy poziom niż prace P. potwierdzone archiwalnie. Analiza stylistyczna leżąca u podstaw atrybucji spowodowała zwielokrotnienie liczby przypisywanych P. dzieł, które, w wielu przypadkach, mogły wyjść z warsztatu mistrza; sugestie dotyczące autorstwa samego P. wymagają szczególnej ostrożności, zwłaszcza jednak dalszych badań. Błędnie łączone są z P. figury z ołtarza gł. w kośc. par. w Felsztynie (fragmenty w LGS Oddz. w Olesku) i rzeźby z ołtarza Matki Boskiej z kośc. Karmelitów w Sąsiadowicach (obecnie w Muz. J. J. Pinsła, Oddz. LGS). Za błędne należy też uznać atrybucje, które spotyka się w starszej literaturze: rzeźb w ołtarzu gł. kośc. Franciszkanów w Przemyślu, w katedrze w Kamieńcu Podolskim, w kośc. Św. Marcina i w kośc. Bożego Ciała we Lwowie, a także niewielkiej figury Chrystusa Zmartwychwstałego w kośc. Bernardynów w Dukli oraz struktur ołtarzy bocznych w kośc. par. w Buczaczu. Kowalczyk i Lenartowicz słusznie przypisują P. szczególnie liczne dzieła w Sandomierzu, np. rzeźby świętych pokutników z kośc. Dominikanów (obecnie w d. klasztorze przy kośc. Św. Jakuba) oraz w ziemi sandomierskiej, jak rzeźby w ołtarzu gł. kośc. par. w Obrazowie (1760-65), w ołtarzu gł. kośc. par. w Mominie (nie dat.), kamienne rzeźby na fasadzie i ogrodzeniu kolegiaty w Klimontowie (1775-79) i figury z epitafium F. Ledóchowskiego tamże. Pozostałe zespoły rzeźbiarskie, łączone w różnym stopniu z dłutem mistrza, wydają się pracami warsztatowymi, o nierównym zresztą poziomie (w kośc. par. w Trójcy, Bidzianach, Łukowie, Majdanie Kolbuszowskim, Gierczycach, Sulisławicach, Waśniowie

i Ćmielowie, w kośc. poddominikańskim w Klimontowie). P. przypisano również rzeźby grupy *Ukrzyżowania* w Uhrusku (1775-82), a rzeźby w kośc. w Sosnowicy, Żmudzi i Lubieniu uznano za prace warsztatowe. W rzeczywistości wszystkie te obiekty należałoby uważać za przykłady szeroko rozumianego nurtu rokokowej rzeźby lw. Powyższy spis nie wyczerpuje jednak artyst. biogramu P. Dorobek jego można poszerzyć o np. ołtarz gł. w kośc. par. we Włodzimierzu Wołyńskim (część rzeźb obecnie w Ukraińskim MN we Lwowie). Wydaje się także, iż P. mógł być autorem: krucyfiksów w d. kaplicy pałacowej Zamoyskich w Zwierzyńcu i w kośc. par. w Firlejowie, niewielkiej rzeźby Ukrzyżowanego z kośc. Karmelitów w Rozdole oraz części wystroju kośc. Franciszkanów w Horyńcu i kośc. Bernardynów w Kalwarii Pałacowskiej (ok. 1775-78). Ponadto niektóre z figur w tamburze kośc. Dominikanów (Bożego Ciała) we Lwowie, nie stanowiących jednolitego stylistycznie zespołu, wykazują cechy bliskie manierze P.

P. jawi się jako snycerz, który w dużym stopniu zdominował obraz „lwowskiej rzeźby rokokowej”. Tę szczególną pozycję zawdzięczał w znacznym stopniu sprawnie działającemu i zapewne dużemu warsztatowi rzeźbiarskiemu, umożliwiającemu przyjmowanie wielu zamówień. Dzieła P., odmienne w wyrazie od nacechowanych gwałtowną ekspresją rzeźb Jana Jerzego Pinsła, wyróżnia bardzo charakterystyczny styl figur o wydłużonych proporcjach, elegancji gestów i mimiki, swobodnym układzie ciała, z wytwornie drapowanymi fałdami szat. Wśród prac P. można wyróżnić kilka zasadniczych rozwiązań poszczególnych typów figur (zwłaszcza alegorycznych), które były wielokrotnie powielane.